

ARTICLE

Husarbeid i limbo? Emosjonelle investeringer i den husmorløse familien / Helene Aarseth

VERSION: POST PRINT/GREEN OPEN ACCESS

This document is the author's post print (final accepted version). The document is archived in the institutional archive of Institute for Social Research.

The final publication is available in:

Tidsskrift for kjønnsforskning
2010, 34 (4), 349-365

Helene Aarseth
Post Doc.
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo
Pb. 1096 Blindern
0317 Oslo
helene.aarseth@sosgeo.uio.no

Sammendrag

Husarbeid i limbo? Emosjonelle investeringer i den husmorløse familien

Selv om husmorfamiliens glansdager er talte, er det mye som tyder på at mange kvinner fortsatt identifiserer seg med og investerer emosjonelt i en kvinnelig hjemskaperfigur. Det er denne seiglivede investeringen i husarbeid og hjemmeliv som er denne artikkelens tema. Feministiske familieforskere har hatt en tendens til å betrakte denne emosjonelle investeringen som et problem: Skal kjønnsarbeidsdelingen endres, må de personlige ønskene og det som føles naturlig for den enkelte settes til side til fordel for refleksiv distanse og objektive prinsipper om lik fordeling. Med utgangspunkt i en kvalitatativ intervjustudie av likestilte tokarrierepar skisserer jeg i denne artikkelen en endringsprosess som ikke baseres på at lysten og ”følelsen for det” settes til side. Jeg argumenterer for at veien til endringer i de seiglivede kjønnede investeringene skjer gjennom en refleksiv endringsprosess der det er de ulike gjøremålenes mening, og ikke deres fordeling, som gjøres til tema. På denne måten åpnes det for en generering av en ny personlig mening og en ny ”følelse” for det. Men det åpnes også for nye former for usynliggjøring og en form for rasjonalisering av husarbeid og hjemmeliv.

Abstract

Housework in limbo? Emotional investments in the post female homemaker family

Several decades after the decline of the homemaker-breadwinner family, women still identify with and invest in the practices and imaginaries of the female homemaker. These persistent emotional investments in housework and mothering are the object of this article. Feminist researchers tend to view these emotional investments as a problem. Change in the gender division of work would require an increase in reflexivity and a rejection of deep-seated meanings and motivations related to homemaking. Drawing on an in-depth longitudinal narrative interview study of gender equal dual career couples, this article argues against this claim. Reflexive change does not necessarily require that personal meaning and emotional investments related to housework are being rejected. In the place of reflexive distance, I depict a reflexive refiguration of these meanings. By way of this refiguration, the “feeling for homemaking” could be liberated from a gendered imaginary and replaced by degendered motivations. However, the same refiguration could also be source of rationalization and disregard towards certain parts of homemaking in the post homemaker family, thus paving the way for increased out-sourcing.

Key words housework, dual career families, gender equality, female homemaker, reflexivity, reflexive change.

Husarbeid i limbo?

Emosjonelle investeringer i den husmorløse familien

Flere tiår etter husmorfamiliens død befinner husarbeidet seg i en slags limbo-tilstand. Det er et åpent spørsmål om utviklingen vil gå i retning av et kjønnsnøytralt familieansvar, en kulturell revitalisering av den kvinnelige hjemskaperen og /eller en gjeninnføring av tjenerskapet. Denne artikkelen diskuterer utfordringer og muligheter med utgangspunkt i en studie av hetroseksuelle par som forsøker å realisere det første alternativet.

Selv om husmorfamiliens glansdager er talte, er det mye som tyder på at den kvinnelige hjemskaperen lever videre. Statistikken viser riktignok at stadig flere småbarnsmødre jobber full tid og at menns tidsbruk i familien nærmer seg kvinners. Samtidig er det fortsatt slik at et flertall småbarnsmødre jobber redusert tid og man kan se tegn til en kulturell revitalisering, for ikke å si romantisering, av mammarollen og kvinnelige hjemskapereren. Alt fra strikkeoppskrifter og interiørtips til pedagogiske råd utveksles i ”mamma-blader” og husmorblogger. I avisene kan vi lese om toneangivende middelklassekvinner som ”velger” å prioritere familien – i hvert fall mens barna er små. Det er denne seiglivede motivasjonen for husarbeid og hjemmeliv som er denne artikkelens tema. Med andre ord vil jeg ta for meg lysten og den personlige meningen mange kvinner av en eller annen, og svært omdiskutert grunn, opplever i forbindelse med hjem og familie. Satt på spissen kan det hevdes at feministiske familieforskere har hatt en tendens til å betrakte lysten som et problem. Skal kjønnsarbeidsdelingen endres, må de personlige ønskene og det som føles naturlig for den enkelte settes til side til fordel for refleksiv distanse og objektive prinsipper om lik fordeling. Med utgangspunkt i en kvalitativ studie av likestilte par argumenterer jeg i denne artikkelen for at en refleksiv omforming av kjønnsarbeidsdelingen ikke nødvendigvis forutsetter at lysten og ”følelsen for det” settes til side.

Emosjonelle investeringer og refleksiv distanse

Selv om det har skjedd store endringer i arbeidsdelingen i og utenfor hjemmet lever på mange måter den kvinnelige hjemskaperen videre både som praksis og som kulturell forestilling. Etter flere tiår med veldferdsordninger innrettet mot den likestilte familien, definert som en familie der de voksne jobber like mye og tar like stort ansvar for husarbeidet, er den mest utbredte modellen fortsatt en husmorfamilie *light*: Kvinnen tilpasser sin yrkesdeltakelse på en måte som muliggjør et fortsatt hovedansvar for hjem og familie. Fire av ti yrkesaktive småbarnsmødre jobber redusert tid (Kitterød 2005) og familievennlige arbeidslivsreguleringer og velferdsordninger kombineres med et ”tosporet foreldreskap”(Ellingsæter 2006), der kvinnen tilpasser sin yrkesdeltakelse etter familiens behov. Dermed kan man si at det norske likestillingsprosjektet er forsynt med en støtpute som både demper trusselen om at den hjemlige livslykke kan forsvinne, og tillater begge parter å videreføre dype kjønnsbaserte motivasjoner.¹ Han kan fortsatt hengi seg til arbeidslivet, der en betydelig andel av småbarnsfedre jobber mer enn 45 timers uke (Kitterød 2005:17) og der menn besitter over 80 prosent av toppstillingene (Skjeie og Teigen 2003:57); hun kan fungere som en lett tilpasset utgave av etterkrigstidens kvinnelige hjemskaper.

Likestillingsidealet står ulikt i ulike sosioøkonomiske grupper. For eksempel har en del studier vist at arbeiderklassefamilier av gode grunner kan ha familieprosjekter som er knyttet til andre idealer for arbeidsdelingen mellom kjønnene (Skilbrei 2003, Faber 2008, Stefansen og Farstad 2008). Likestillingsidealet ser særlig ut til å treffe utdanningsmiddelklassens livsprosjekt (Aarseth 2008). Det er også denne gruppen som i størst grad slutter opp om likedelingen av arbeidet ute og hjemme som idé og praksis (Kitterød 2000, Brandt og Kvande 2003). Særlig gjelder dette naturlig nok middelklassepar der begge har høy utdanning og karrierejobber. Til en viss grad er det også i tokarrierefamilier konflikten mellom jobb og familieansvar kan fortone seg sterkest. For mange høyt utdannede framstår det som mer problematisk å jobbe redusert eller endog ”bare” normal arbeidstid, fordi man da risikerer å komme bakpå i forhold til jobbens krav og tape i konkurransen om nye utfordringer og nye muligheter. Det er også rimelig å anta at kvinnene også er mer dedikert til jobben sin og derfor også i større grad ønsker å jobbe full tid.

¹ Med ”dype kjønnsbaserte motivasjoner” sikter jeg til ubevisste eller førbevisste emosjonelle investeringer eller kroppsliggjorte praksiser. Her er jeg dels inspirert av hhv. en psykoanalytisk tilnærming og en Bourdieu-inspirert tilnærming. Begge disse tilnærmingene gir på ulike måter inntak til å forstå hvorfor noen motivasjoner og emosjonelle investeringer ser ut til å være seiglivede, og ha kraft lenge etter at de betingelsene som produserte dem er endret.

Likevel viser en nyere representativ studie av par der begge har høy utdanning i eliteprofesjoner² at det også her er et systematisk mønster der hun på tross av uttalte karriereambisjoner tilpasser sin yrkesaktivitet til familiens behov når familiens behov kommer i konflikt med karrierejobbens krav (Halrynjo og Lyng 2010).

Diskusjonene om årsakene til kvinners ”vilje” (om vi kan kalle det det) til å tilpasse sin yrkesaktivitet etter familiens behov har pågått siden idealet om den likestilte familien så dagens lys utover på 70-tallet. Den siste tiden er også diskusjonen aktualisert (Aarseth 2008a, Haavind 2009, Steen-Jenssen 2009, Aarseth 2009, Halrynjo og Lyng 2010). Skåret inn til beinet er spørsmålet i hvor stor grad og på hvilke måter de personlige preferansene er resultat av strukturell kjønnspekt.³ En utbredt tese er at kvinners ønsker er å prioritere familien motiveres av og legitimeres gjennom romantisk kjærlighet. Hanne Haavinds (1982; 1984) teori om forbindelsen mellom makt og kjærlighet i ekteskapet har fått et stort gjennomslag i nordisk kjønnsforskning (se for eksempel Jonasdottir 1991, Holmberg 1993, Bekkengen 2002, Magnusson 2006). Haavind definerer kjønnskjærlighet som en følelsesmessig tilstand som legitimerer menns overordning og kvinners underordning (1982:148). Endringer i denne tilstanden kan likevel bare oppnås om kvinnen gjennomskuer den følelsesmessige tilstand som får hennes ansvar for fellesskapet til å framstå som et personlig ønske, mener Haavind. Haavind vektlegger lysten og meningen i familiearbeidet og påpeker nettopp at kvinner ønsker at hverdagslivet i familien skal være et mål i seg selv og ikke noe som må gjøres unna for å få gjort noe annet og mer effektivt. Likevel framholder hun at endringer i denne tilstanden – der kvinnen fanges i et dilemma- likevel bare kan oppnås om kvinnen gjennomskuer den følelsesmessige tilstand som får hennes ansvar for fellesskapet til å framstå som et personlig ønske. I stedet for å handle ut fra en slik følelsesmessig tilstand, må man bli mer klar over bytteforholdet mellom partene ved å fokusere på hvem som gjør hvor mye av hva. Denne tesen bekreftes i en nyere studie av par fra ulike nordiske land. Her finner Eva Magnusson (2005, 2006) at refleksiv distanse og likestilt arbeidsdeling går sammen. Det er de som reflekterer over kvinnens særlige følelse for det og som forhandler om fordelingen som skaper endring i kjønnsarbeidsdelingen. Dersom man følger følelsen, og orienterer seg mot ”lyst” og ”velbefinnende av ulike slag”

² Jus, siviløkonomi, sivilingeniør

³ For nærmere diskusjon, se Haavind 2009, Steen-Jenssen 2009, Aarseth 2009, Halrynjo og Lyng 2010.

reproduseres kjønnsdelingen (2006:83-89). Det som kreves, er derfor økt refleksiv distanse til den umiddelbare opplevelsen av lyst og mening. Det er denne insisteringen på påstanden om at de personlige ønskene og det man ”føler for” først og fremst er utslag av, og bidrar til å opprettholde et over- og underordningsforhold jeg vil problematisere i denne artikkelen.

På samme måte som for de over nevnte forskerne mener jeg kvinners dilemma – der hun vil tape på å forfølge sine personlige ønsker mens menn vil vinne på å forfølge sine - henger sammen med en strukturell hierarkisering av familiearbeid og lønnsarbeid i det moderne kapitalistiske samfunnet. Jeg er imidlertid ikke så sikker på at denne hierarkiseringen opprettholdes av menns makt i egenskap av å være menn og av kvinners underordning i egenskap av å være kvinner. Svært forenklet og satt på spissen: Det er ikke som følge av hans dominansposisjon i egenskap av å være mann han kan unndra seg oppgavene som gir dårlig avkastning. Det er fordi han opplever verden slik at støvkluten og barnehagehenting er mindre viktig enn en eller annen rapport på jobben at han kommer bedre ut i samfunnets belønningsstrukturer og *dermed* ender i en dominansposisjon.⁴ Nå er det selvsagt ikke slik at det ene utelukker det andre. Tvert i mot vil de fleste være enig i at de ulike årsakene til kvinners fortsatte hovedansvar for husarbeidet nettopp er så virksomme fordi ulike former for lyst og tvang er så tett innvevet i hverandre. I denne artikkelen vil jeg imidlertid rette et særlig blikk mot lysten og sette makten og den strukturelle tvangen i parentes. Denne parentes-settingen er basert på en empirisk studie av par som i utgangspunktet står likt i lønnsnivå og stillingstype, og som i utgangspunktet er like enige i at kvinner og menn bør dele ansvaret i familien likt.

Utvalg og undersøkelsesopplegg

Artikkelen bygger på en intervjustudie av en gruppe par som er blant dem som har gått lengst i å insistere på å kombinere like muligheter i yrkeslivet og likt ansvar for familien. Man kan også si at de tilhører en gruppe som faktisk har lyktes med dette, selv om kjønnets seiglivethet fortsatt gjør seg gjeldende i større eller mindre grad, som vi snart skal se. Studien består av longitudinelle⁵ dybdeintervjuer med 18 kvinner og menn, i alt ni par, i en urban øvre middelklasse. Parene har barn i skolealder. Begge jobber full tid eller mer som konsulenter,

⁴ Se Aarseth 2008b for nærmere diskusjon.

⁵ Parene ble intervjuet hver for seg. De ble intervjuet to ganger over en periode på ett år. Fire av mennene og deres partnere ble også intervjuet femten år tidligere i forbindelse med at de hadde fått barn og delte foreldrepermisjonen.

forskere, arkitekter, leger eller jurister og begge har om lag like krevende jobber. Et viktig strukturelt forhold som ofte trekkes fram for å forklare hvorfor kvinner fortsetter å ta hovedansvaret i familien er at kvinner og menn er ulikt plassert i arbeidslivet. Menn har i snitt høyere lønn og høyere posisjoner, og vil dermed når ting settes på spissen stå sterkere i forhandlinger om hvem sin jobb som av praktiske, moralske eller økonomiske grunner prioriteres. I par der begge i utgangspunktet har ”like viktige” jobber målt i jobbtype, stillingsnivå og lønnsnivå, nøytraliseres denne strukturelle forskjellen. Det er altså par der denne strukturelle forskjellen er nøytralisert på denne måten, som er utgangspunktet i denne artikkelen. Parene utmerket seg videre ved at de praktiserte en særlig ustrakt grad av likestilt arbeidsdeling. De hadde for eksempel delt foreldrepermisjonen, skiftet på å hente og bringe barn til skole og barnehage og på å være hjemme med syke barn. Selv blant disse særlig likestilte parene⁶ ser det altså ut til å dukke opp noen dype kjønnsspor i fortellingene om hverdagslivet i familien.

Den metodiske tilnærmingen var særlig innrettet mot å gripe nye figurasjoner av mening, i form av nye måter å fortelle om familielivet på, i den situasjonen intervjupersonene befinner seg - og i møte med de utfordringene de står overfor. Intervjudesignet var altså ikke primært innrettet mot å få tak i hvordan hverdagslivet faktisk organiseres. I stedet er undersøkelsen basert på en narrativ intervjumetode der intervjufortellingene i størst mulig grad struktureres ut fra intervjupersonens frie assosiasjoner på en måte som åpner for å få tak i personens emosjonelle investeringer (Hollway og Jefferson 2000). Siktemålet er nettopp å gripe mening som skapes gjennom fortellende fortolkninger av liv og erfaringer (Polkinghorne 1988). Jeg var blant annet interessert i å få tak i samspillet mellom drømmer og forestillinger i den enkeltes liv og mer kollektive fortolkningskjemaer (Hollway og Jefferson 2000; Nielsen og Rudberg 2005). Partene i hvert par er intervjuet hver for seg, og begge parter er intervjuet to ganger. Intervjuene ble organisert rundt relasjonen mellom hjemmeliv og jobbliv. Det jeg ville ha tak i var hvordan intervjupersonene skaper en bestemt meningssammenheng i sine prosjekter når de former relativt frie fortellinger om familie- og arbeidsliv. To trekk ved disse fortellingene blir særlig viktig i det følgende. For det første insisterer begge på å få til et likestilt forhold og om et høyt refleksjonsnivå i forhold til det som framstår som hindringer for å få til dette. I denne henseende

⁶ Med ”likestilt” menes her at de i stor grad lever opp til normen om likedeling av familieansvar og lønnsarbeid slik jeg redegjorde for over.

framstår samtlige par i min undersøkelse som representanter for den gruppen Eva Magnusson i den overnevnte studien kategoriserte som de refleksive og likestillingsdedikerte parene. For det andre er det, selv i disse svært likestilte og refleksive parenes fortellinger, en tydelig kjønnsbasert forskjell i opplevelsen av hjemmeliv og husarbeid. Det er noe som skaper ”sand i maskineriet” og denne sanden gir, slik jeg ser det, viktig næring inn i endringsprosessen disse parene befinner seg i. Analysen av intervjumaterialet har vært organisert rundt slike betydnings skiller, eller om man vil ulike former for ”sand”. Særlig var jeg opptatt av forholdet mellom fortellinger om hvordan praksis ble utformet og gjøremålenes emosjonelle betydning og fraværet av slik betydning.⁷

Den likestilte familien og de dype kjønssporene

Kvinnene og mennene formidler altså tidvis ulike måter å oppleve og å forholde seg til husarbeidet på. Dels handler det om at kvinnene føler et særlig helhetsansvar, dels handler det om og en særlig ”følelse” for aktiviteter i hjemmet. For eksempel kan noen av kvinnene fortelle at de liker å ”pusle” hjemme. Toril forklarer denne lysten slik: ”Jeg gjør ikke så veldig mye husarbeid, men det der å kunne pusle rundt og stelle med blomster og gjøre ting som jeg liker å gjøre”. En annen av kvinnene, Tone, forteller også at hun liker å pusle litt rundt, kanskje bake et brød, eller stelle litt i hagen. Mennene pusler ikke hjemme. I hvert fall forteller de ikke om det. Tones samboer, Jan, betoner tvert imot at han ikke bare kan holde på med et eller annet i huset eller hagen på måfå: ”Sånne løsrevne biter er jeg dårlig på (...) jeg kan ikke bare gå ut [i hagen] og så begynne i det ene hjørnet og så gå inn igjen og så være fornøyd.” Jan er avhengig av å ha et mål og en mening som ”gjør det mulig å se ting i sammenheng”. Dette står i motsetning til det ”å pusle”, å gjøre noe ”bare for å gjøre det”. På dette punktet mener Jan det eksisterer en grunnleggende forskjell i innstillingen til hjemmeoppgavene.

⁷ For å gi et eksempel: Noen par forteller om stor grad av lik arbeidsdeling, men svært ulik identifisering med arbeidsoppgavene, for eksempel ved at hun har helhetsansvaret og er ”arbeidslederen”, mens han ”utfører på ordre”. Hos andre er det han som i størst grad har gjort enkelte oppgaver i familien til sin store pasjon, mens hun likevel gjør de fleste av de løpende oppgavene. I min analyse av intervjumaterialet har jeg brukt disse skillene som inntak til å utforske samspillet mellom endringer i praksis og framveksten av nye former for investeringsvilje, eller eventuelt fraværet av slike nye former for investeringsvilje. Hva kjennetegner for eksempel de situasjonene der hun er arbeidsleder eller i størst grad opplever familiearbeidet som lystfylt mens han gjør det av plikt; hva kjennetegner de parene der han er lidenskapelig kokk og hun rutineansvarlig? I hvilke kontekster er kjønnsbaserte forskjeller nedtonet i fortellingene osv.?

Nå er det veldig lite ved Tones framtoning som tyder på at hun bedriver mye pusling hjemme, dersom man skal forstå dette som et slags tidsfordriv uten mål og mening. Hun er konsulent i et større konsern og forteller, i likhet med Jan, om et relativt velorganisert og effektivt hjemmeliv med tre tenåringsbarn med ulike utfordringer. Når noen av kvinnene forteller at de liker å pusle med ting hjemme, ser det da heller ikke ut til å handle om ”løsrevne biter” uten mål og mening. Puslingen forutsetter snarere at det er noe annet som gir mening og sammenheng, for dem. Ett av de elementene som gir mening og sammenheng, er rammen for puslingen, som altså er hjemmet. Innenfor hjemmet som sted ser det ut til at puslingen i en dyp forstand handler om en opplevelse av å være i ett med omgivelsene. Aktivitetene oppleves derfor nettopp ikke som ”løsrevne biter”. De ser snarere ut til å få mening gjennom en umiddelbar opplevelse av å være i sitt rette element eller av å oppleve hjemmet som ”sitt rom”. Tone og Toril kan pusle med aktiviteter som ligger tett opp til det deres mødre og tidsbruksmålingene til Statistisk Sentralbyrå trolig ville definere som husarbeid. Fortellingene preges av det Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg (2006) har beskrevet som et skifte i en kvinnelig kompetanseform. Fra å være noe som i tidligere generasjoner beskrives som en arbeidskompetanse, kan huslige sysler av dagens unge kvinner på nye måter beskrives i termer av å være en hobby, noe man gjør for å koble av. Nielsen og Rudberg mener dette henger sammen med at husarbeidet er blitt en mindre kjønnnet aktivitet, det er ikke knyttet til husmorfiguren, men er noe som alle i familien i større grad deltar i. Dette, mener de, gjør det mulig å hengi seg til husarbeid på en ny måte. Husarbeidet representerer ikke lenger innskrenket kvinnelighet, men kan knyttes til selvtutfoldelse og kreativitet. Torill er opptatt av at hun trenger å ha en del tid hjemme, og kan kose seg hjemme, både med støvsuging og støvtørking. Særlig dersom Anders tar med sønnen Tobias på tre år ut, så hun får huset for seg selv:

Men jeg kan jo kose meg veldig med å gå rundt og (...) tørke litt støv der og har en blomst der og... Jeg kan nyte det, og sånn sett så bruker jeg kanskje litt mer tid da, og tenker jeg kan nyte dette og jeg rydder ikke, jeg pusler. (...) For det gjør meg veldig godt at ting – at det er ryddig rundt meg.

Torills pusling handler om noe som er restituerende, avslappende og lystbetont. Mens Toril beskriver sin egen mor som en hjemmeværende husmor med ”støv på hjernen”, er støvtørkingen

altså for hennes egen del å betrakte som en form for mentalhygiene. Hennes mann, Anders, driver ikke med pusling. Ikke hjemme.

Jeg tror ikke Anders vil si at han pusler! Men det er kanskje litt sånn når han går ut og gnikker på bilen (...) det er liksom hans greie og da føler jeg at det er litt det jeg gjør inne, det her med disse blomstene og lysene og alt dette her, da.

Det beste Anders vet, er å få fri fra familien sånn at han kan hengi seg til pussing og gnikking på bilen:

Når jeg har en to–tre timer eller to–tre–fire timer med den bilen, så er det veldig ... så er det litt sånn rekreasjon, syns jeg. Da driver jeg med mitt og er liksom aleine. Da er det ikke noe bleieskift eller noe støvsuging eller det er ikke noe mat som skal – det er ikke noen andre ting da, som skal gjøres (...) det er veldig sånn fri, da, for meg.

Om lag en gang i måneden legger Anders inn søknad om å få fri en søndag til å holde på med bilen:

Og da koser jeg meg veldig da. Da drar jeg opp og vasker'n og tørker'n. Etterpå (...) er det alle sånne gummipakninger og sånt, det skal da sprayes med sånn der gummiforner, sånn at det ser ut som om gummien er ny, og lister (...)inne i dører og sånn, da. Det skal da få en liten sånn spray på seg, og tørkes av igjen, sånn at alle gummilistene er helt svarte og nye, i stedet for at gummilistene blir sånn grå og skrukkete. Og det er viktig å støvsuge overalt, sånn at den hele tiden er rein.

Anders kan til nød tolerere smuler i bilen på langturer, men det må aldri bli liggende igjen søl og rot når man forlater bilen; ”da blir det litt sånn ... shabby”. Beskrivelsene av lystfølelsen i forbindelse med søndagene med bilstell, den gode følelsen av at bilen er ren og ryddig og det tilsvarende ubehaget når det blir ”litt sånn ... shabby”, står i slående kontrast til Anders’ beskrivelser av sin holdning til renhet og orden hjemme. Her handler all innsats om fordeling av et nødvendig onde, og det blir problemer med det klassiske spørsmålet om ”hvor lista skal ligge”. Torill og Anders har kommet fram til en enighet om hvor lista skal ligge, men Anders opplever at det er noe annet, noe mer Torill forventer, noe som ligger utenfor kontrakten: ”Hvis jeg har stua for eksempel, og skal ta den en gang i uka, så blir den ikke gjort mer enn en gang i uka.” I og med at Torill og Anders har en gutt på tre år, innebærer dette trolig at stua i seks av ukens dager rett og slett er det Anders ellers vil betegne som ”litt sånn ... shabby”. Men dette ser ikke ut til å være noe problem for Anders. Tvert imot viser det seg at Anders har problemer med

å se noen parallell overhodet mellom sine krav til at bilen ”hele tiden er rein” og spørsmålet om hvor lista skal ligge hjemme. Han ser heller ikke uten videre noen sammenheng mellom lystfølelsen når han støvsuger bilen og støvsuging i hjemmet, for eksempel i stua.

Mens kvinnene beskrev puslingen som en form for avkobling og en kilde til lyst og mening, kan identifiseringer fort føre til den motsatte opplevelsen; at hjemmet er et sted man ikke er - eller kan være - fri. Følelsen av å være i ett med omgivelsene, ser ut til å innebære at man alltid er på jobb hjemme, og fører også til en bestemt form for tvang. Et hovedtrekk er at det handler om å være i aktivitet; og denne aktivitetsmodusen er knyttet til hjemmet som en bestemt handlings- og meningssammenheng. Kristin forteller at hun alltid må være i aktivitet hjemme, hun beskriver seg selv som en ”do-er”, og forteller at ”jeg sitter sjelden i sofaen, jeg må alltid gjøre noe”. Hva dette ”noe” er, ser ut til å være underordnet, så lenge det er hjemme. Det kan være ”å sette i gang å male en kommode” eller det kan være å vaske gulv; ”jeg tenker aldri over, sånn som andre gjør, at ’fy flate så kjedelig å vaske dette gulvet!’ – jeg bare gjør det”. Et annet eksempel kommer fram i Tones fortelling:

Fra når jeg kommer inn av døren, til jeg setter fra meg skoene, så tar jeg som regel og setter i gang en vaskemaskin mens jeg er der inne (...) og så, hvis jeg liksom skal ned trappen, så tar jeg og ser rundt meg og ser: ”Er det noe som skal ned?”.

Denne vanen med å legge i vaskemaskinen når hun likevel skal sette fra seg skoene på vaskerommet før hun tar med seg noen ting som likevel skal ned ”kan være ganske plagsom”. Ulla-Brit Lilleaas (2003) betegner denne typen kroppsvaner som en kroppslig beredskap; en ”påvakt-situasjon” som mange kvinner opplever som følge av alle gjøremålene knyttet til rollen som den som ivaretar andres basale behov og følelser. Denne formen for vedvarende beredskap krever store mentale og emosjonelle ressurser. Innstillingen kan for eksempel innebære at det er problematisk for enkelte kvinner å slappe av hjemme, fordi det alltid er noe som skal, kan eller burde gjøres (Lilleaas og Widerberg 2006). Det kan til og med være vanskelig å koble ut denne beredskapen når man ikke er fysisk hjemme. Når Kristin ukependlet til utlandet i en periode, tok hun på seg så mye som mulig av ansvar og tilrettelegging av familiens hverdagsliv. Hun brukte mye av tiden hjemme i helgen på å legge til rette for ukedagene, blant annet ved å ordne med klær og lage mat. Det var noe tilfredsstillende i dette arbeidet; Kristin beskriver det som en måte å ”komme inn i det igjen på” når hun kom hjem fra utlandet. Men det var samtidig svært

frustrerende. Hun forteller at det ble altfor mye som skulle gjøres i helgene i denne perioden, og dette gikk blant annet ut over kontakten med barna. Hun fikk ikke ro til å sette seg ned med dem, og hun ble fanget i sin egen aktivitetstrang.

Flere av mennene framhever kvinnenens suverene arbeidskapasitet og særlige blikk for helheten. Jan framhever for eksempel Tones kompetanse i å planlegge, som for eksempel kommer fram i forhold til middagsforberedelsene. ”Jeg er ikke så veldig flink med middager,” sier han. Utover i intervjuet kommer det imidlertid fram at Jan er glad i å lage middager ved festlige anledninger. Det viser seg også at det er Jan som kommer først hjem hver ettermiddag, og dermed faktisk gjør mye av middagsforberedelsene i hverdagen. Poenget er at han ikke har ansvaret. ”Ofte fungerer det sånn at jeg begynner på middagen, setter i gang noen poteter eller ris – og så fullfører vi det sammen. Men det er hun som tar mest ansvar for det.” Kanskje kan vi si at Jan kunne ha beskrevet sin involvering i middagslagingen mer som ”løsrevne biter” og at det er noe han ”ikke er så veldig flink med”?

Uansett er det åpenbart en sammenheng mellom helhetsblikket og lysten til å gjøre ting hjemme. Kvinner som Tone og Kristin er initiativtakere hjemme. Kristin forteller at rydding og rengjøring stort sett skjer uten at det er noen som lager ”noe nummer ut av det”. ”Det er den som har best tid” som gjør det. På spørsmål om hvem som pleier å ha best tid, svarer hun at det ikke er noe bestemt mønster i det. De gjør mye hjemme begge to, og dette er noe som også bekreftes andre steder i intervjuene med paret. Men som Kristin sier: ”Jeg vil heller si det sånn at hvem er det som er initiativtakeren, og det er nok meg. Alltid! Alltid!” Dette understøttes også av Leiv: ”Hvis vi skal si at det er noe sånn typisk i forhold til arbeidsdelingen, så er det nok at Kristin er initiativtakeren og jeg da i stor grad mer utfører på ordre.” Leiv beskriver Kristin som ”en eventyrlig jobbgenerator” i hjemmet: ”Hun er en arbeidsmaur av en annen verden. Og har en eventyrlig arbeidskapasitet.” Leiv gir uttrykk for en viss ambivalens i forhold til dette; han føler aktivitetsmodusen kan ta litt overhånd, men han er samtidig fascinert av Kristins prosjekter, og blir selv ofte revet med i aktivitetene.

Når Kristin og Tone eller andre kvinner i dette utvalget av likestilte par kan uttrykke frustrasjon over sin posisjon som helhetsansvarlig og initiativtaker i hjemmet, er det sjelden mennenes

manglende ansvar som får skylda. Selv om det er et faktum at noen må ta initiativ, blir rollen som initiativtaker og helhetsansvarlig knyttet til kvinnenes egen måte å forholde seg til hjemaktivitetene på. Det er noe som knytter seg til deres personlighet. Slik kan de langt på vei forklare en forskjell i måten å forholde seg til hjemmeoppgavene på, uten å innrømme at de kommer til kort i forhold til likestillingen. En annen mulig tolkning er at intervjupersonenes vektlegging av den personlige meningen handler om at kvinnenes helhetsansvar synliggjøres på nye måter i den likestilte familien: At det faktisk er noe de opplever som positivt, samtidig som det ikke passer helt inn.

Mens lysten og tvangen kanskje i større grad gikk over i hverandre i husmorens hverdag (Danielsen 2002), kommer begge deler nå i et nytt lys. Lysten synliggjøres i større grad *som* lyst, og tvangen synliggjøres i større grad *som* tvang. I denne situasjonen blir de ”gamle” kjønnssporene både tilfredsstillende og problematiske på samme tid. Det er tilfredsstillende for kvinnene å ha denne formen for identifisering med hjemmet, men det er problematisk å alltid være i kroppslig beredskap hjemme. Det kan være tilfredsstillende for mennene å slippe unna helhetsansvaret, men problematisk å delta i de konkrete oppgavene når disse oppgavene framstår som ”løsrevne biter” og er noe man ”utfører på ordre”. Med andre ord: De dype kjønnssporene blir både en slags sand i maskineriet som vanskeliggjør likestillingen og bidrar samtidig til å synliggjøre nye sider ved familiarbeidet: Det er noe ”mer” ved dette husarbeidet enn konkrete oppgaver og plikter som kan deles. Når parene insisterer på å få til en likestilt både- og-strategi, slik disse parene gjør, der begge både tar ansvar hjemme og har like mye muligheter til å forfølge egen karriere presses de til å gjøre noe med denne ubalansen.

Det er ikke i seg selv det at Kristin og Tone gjør en større *andel* av oppgavene hjemme som er problemet. Problemet er at de har en annen opplevelse av og identifisering med hjemmet som handlingsfelt enn det mennene deres forteller om. For når det har så stor emosjonell betydning for Torill at det er ryddig rundt henne, og Anders opplever at det er noe mystisk utenfor kontrakten som Torill er opptatt av, da ligger det an til rot i likedelingen. I noen av intervjuene framstår det som om kvinnene har en slags syvende sans som gjør at de *ser* bedre. Det er bare en del ting som mennene ikke legger merke til, som de registrerer at hun legger merke til og bryr seg om. I et par av intervjuene knyttes dette eksplisitt til mennenes endringsambisjoner; det handler

nettopp om å se ordentlig. Når denne dobbeltheten kommer så tydelig fram i intervjuene, kan det være uttrykk for at disse parene begynner å fokusere på det som er utenfor kontrakten; en type identifisering med og investering i hjem og familie som skaper det emosjonelle som kleber. Og fordi både lysten og tvangen på ulike måter blir mer problematisk når begge parter forventer likeverdig involvering, presses disse parene også til å gjøre noe med denne identifiseringen.

Likedelingsmaksimens tilkortkomning

Nødvendigheten av å gjøre noe med den ulike identifiseringen med husarbeidet blir særlig tydelig i Espen og Ingers fortellinger. De skisserer begge et tidligere mønster der han gjorde en god del av de konkrete oppgavene, som for eksempel å følge opp barnas ulike aktiviteter og å handle inn og lage mat, men der hun hele tiden hadde helhetsansvaret og var den som ”var på jobb hjemme”. Inger gir uttrykk for at hun ikke trivdes med denne situasjonen. Her framstår hun mindre ambivalent og mer entydig negativ enn for eksempel Kristin og Tone. Espen framstår på sin side som noe mindre likestillingsdedikert enn mange av de andre mennene i studien. Både Inger og Espen forteller om et høyt konfliktnivå i forhold til fordeling av ansvar i hjemmet. Spenningsforholdet mellom jobb, hjemmeansvar og foreldreskap ser ut til å ha blitt gradvis større etter hvert som Ingers jobb begynte å ta større plass. Begge forteller at disse konfliktene tilspisset seg om lag et år før intervjuene fant sted. Espen hadde et særdeles stort engasjement på flere arenaer og kunne for eksempel ta på seg store oppdrag som å lage mat til julebordet på jobben eller arrangere bryllup for noen venner. Kjernen i diskusjonene ser ut til å ha vært at Inger opplevde at hun ble sittende med brødsmulene hjemme, i konkret og i mer overført betydning.

Problemet er at Inger opplever at det blir umulig å imøtegå denne skjevheten med en appell til et rasjonelt rettferdighetsprinsipp, ved å insistere på at han skal ta sin andel av brødsmulene og støvtørkingen: ”Jeg vil jo ikke gå rundt å føre regnskap over disse episodene og drive sånn protokollføring over hans sjenerøsitet.” Inger vil ikke føre regnskap over noe som nettopp skal flyte i en gjensidig sjenerøsitet – da ville hun nettopp spenne ben under denne sjenerøsiteten. Hun befinner seg med andre ord nettopp i det dilemmaet Haavind (1982) påpeker: Skal hun gjøre noe for å skape balanse, må det være å unnlate å ta ansvar for fellesskapet. Men med en slik strategi ville hun spenne ben under sitt eget prosjekt, som er at fellesskapet om omsorgen skal øke. Nå framholder Haavind at endringer i denne tilstanden likevel bare kan oppnås om kvinnen

gjennomskuer den følelsesmessige tilstand som får hennes ansvar for fellesskapet til å framstå som et personlig ønske. Jeg stiller spørsmål ved om en slik refleksiv distanse til denne følelsesmessige tilstand er veien å gå. Slik jeg ser det er det en fare for at denne fokuseringen på ”objektive fordelingsprinsipper”, på tross av intensjoner om det motsatte, fører med seg en meningstapping som hemmer, snarere enn fremmer menns motivasjon. Protokollføring og forhandlinger er ikke egnet til å skape nye emosjonelle investeringer. Det er heller ikke denne strategien som ser ut til å bidra til endring hos Espen og Inger eller i de andre parene i denne studien. Jeg tror Espen er inne på noe, når han sier at ”dette med fordelingen hjemme” ikke er egnet til å diskuteres objektivt. Grunnen til det, mener han, er at det egentlig er ”en ganske emosjonell ting, fordi det kleber seg så mye til det”. Jeg tror det emosjonelle som kleber handler om noe veldig personlig: Det handler om hva som gir klangbunn til ulike hendelser og gjøremål og er kilde til lyst og tilhørighet i hverdagslivet. Min tese er at Espen og Inger har rett i at det ikke er uproblematisk å få has på denne ”emosjonelle tingen” gjennom protokollføring og ”objektive diskusjoner”. For det første ville protokollføringen ikke bite på Espens sjenerøsitet; brødsmulene ville rett og slett ha små muligheter til å hevde seg i forhold til Espens mer grandiose prosjekter på jobben og i vennekretsen. For det andre ville en protokollføring av hans investeringer være det samme som å legge bånd på Espens lidenskap. Og det ønsker Inger absolutt ikke. For samtidig som Espens investering utenfor hjemmet oppleves som et problem, gir disse investeringene også energi inn i forholdet. Helt konkret er det for eksempel slik at Espens lyst til å lage mat til julebordet på jobben henger sammen med hans lyst til å lage mat hjemme, for Espen er veldig glad i å lage mat; han kan alltid ”slappe av med å lage mat”, uansett hvor sliten han er. Inger forteller hvor hyggelig det er å komme hjem når Espen har kastet seg over grytene og laget noe ekstra godt og det er sånn ”god stemning hjemme”. Hun opplever derfor at det vil være dypt problematisk å redefinere hjeminnsatsen i termer av fordeling av plikter og ansvar. Når Espen og Inger måtte finne et inntak til en omforming av ”den emosjonelle tingen” viser det seg altså at diskusjonene om fordeling ser ut til å komme til kort.

I stedet foretok Espen og Inger en omorganisering som også omfatter det som befinner seg utenfor kontrakten. Løsningen var å skape en ny ramme rundt ”de løsrevne bitene” som mennene er så dårlig på. Inger forteller:

Det vi ble enige om, og som han syns var viktig, det var at en god del av det som er sånn dagliglivet hæssel, det må vi prøve å definere som prosjekter! Som kan på en måte – ikke sant – gjøres! Og det var litt morsomt, ikke sant, for et av de første prosjektene hvor vi da var – det var dette at vi skulle vaske ned kjøkkenet. Det har vi jo aldri gjort, altså jeg har jo da vaska litt av og til i skuffer og skap og sånn, altså det som er det verste, og det er jo sånn som han aldri har sett, ikke sant, men han kan ikke bare vaske en skuff annenhver helg! [Vi ler litt.] Men at vi da kunne avtale at da hadde vi sånn – hver vår og hver høst, så har vi noen sanne hjemmeprosjekter over det som må gjøres i huset og da at vi definerer det som prosjekter og så gjør vi det den helgen.

Rasjonalisering og ny usynliggjøring

Prosjektet gir et nytt moment til gjøremål som Inger tidligere har gjort ”litt av og til” ut fra en følelse for når det rett og slett ble for ille. Nå blir disse løsrevne bitene satt inn i et system som begge kan og må forholde seg til. Prosjektgjøringen kan i en forstand betraktes som en formålsrasjonell organisering av noe som tidligere var integrert i Ingers følelse for det. Derigjennom skjer det noe med meningen; den blir ikke noe som bare *er*. På den måten omgjøres en form for umiddelbar identifisering med, og omsorg for, familien til en rasjonell handlingsorientering som baserer seg på at det foreligger et klart definert mål for handlingen. Det er opplevelser av et fravær av mening i feltet hos mannlige intervjupersoner som særlig ser ut til å anspore en slik refleksiv omforming. Prosjektbegrepet dukker da også særlig ofte opp i intervjuer med mannlige intervjupersoner.

Familieforskere har tidligere argumentert for at innføring av en mer formålsrasjonell handlingsorientering kan utgjøre en trussel mot omsorgsfeltet; en form for kolonialisering av den umiddelbare og nettopp ikke mål-middel-orienterte som (bør) prege denne arenaen. En slik tanke kan blant annet spores tilbake til skillet mellom omsorgsrasjonalitet og formålsrasjonalitet (Wærness 1987). Det er også argumentert for at menn tar med seg en orientering som er utviklet innenfor arbeidslivets instrumentelle rasjonalitet og gjør den gjeldende innenfor familie og nære relasjoner, på en måte som kan føre til nye former for mannlig dominans (Brandt og Kvande 1998). Når intervjupersonene snakker om prosjektene i familien, trekker de utvilsomt på en tankemåte og en organiseringsform som er utviklet innenfor arbeidslivets sfære. Når Jan sier han har problemer med å ”bare gå og pusle i hagen”, er han selv inne på muligheten for at han

bedriver en form for import av arbeidslivets rasjonalitet til hjemmelivet; at det er fordi han har ”lært på jobben” at han må tenke i prosjekt at det blir vanskelig for ham med puslingen. Men Jan påpeker også at dette trolig først og fremst handler om en annen måte å tilnærme seg oppgavene på.”Altså hvis jeg sier at nå setter vi i gang et hageprosjekt, så kan det vel være naboen her sier at ’nå går vi ut og jobber litt i hagen’, og så gjør vi omtrent det samme.” Og det er jo heller ikke slik at prosjektene hjemme er akkurat som på jobben; ”jeg kan ikke sånn i utgangspunktet si at ’nå setter vi oss ned og lager en prosjektplan’, for eksempel, med flytskjema og... Vi organiserer det ikke sånn som vi gjør på jobben.” Likevel, sier Jan – med klar adresse til den formålsløse puslingen og de løsrevne bitene jeg diskuterte over – ”i min verden og i mitt hode så må på en måte ting ha en hensikt (...) jeg må se ting i sammenheng”.

Poenget er imidlertid at den formen for formålsrasjonalitet vi har med å gjøre her, ikke først og fremst er rettet mot å effektivisere investeringene. Det handler ikke her om å minimere innsatsen hjemme til fordel for andre og viktigere gjøremål. Snarere handler det om et nytt organiserende prinsipp for å rette emosjonelle og arbeidsmessige investeringer inn mot hjemmet. I Inger og Espens tilfelle brakte til og med prosjektorganiseringen med seg en oppgradering av investeringene i hjemmet i helt konkret forstand. Da de skulle gå i gang med den nye prosjektorganiseringen, var nedvasking av kjøkkenet første punkt på lista. Første helgen i september skulle skuffer og skap vaskes ned, som et felles prosjekt.

Og da endte vi opp med å skifte ut halve kjøkkenet på en helg, for da var det så møkkete oppå [skapene], og så fant vi ut at nei, vi skulle jo egentlig hatt noen nye skap!! [Ler.] Så da var det nye overskap på kjøkkenet, ikke sant, og legge nye fliser og – så det ble veldig mye arbeid da! Men vi fikk vasket det kjøkkenet!

En annen sak er at det neppe er tilfeldig hvilke type gjøremål som egner seg til å gjøre om til denne type prosjekter. Det er jo nettopp ikke det løpende arbeidet med å vaske eller rydde litt her og der nå og da som blir synliggjort og oppgradert, men den type rydde og vaskejobber som kan defineres som prosjekter, ”Som kan på en måte – ikke sant – gjøres!” Det er heller ikke tilfeldig hvilke typer prosjekter som står sentralt i intervjufortellingene. Det er særlig tydelige og avgrensbare prosjekter knyttet til for eksempel matlaging og oppussing som står i fokus. Det kan selvsagt være langt fra denne type fellesprosjekter til de daglige trivialitetene i husholdningen. Å

bygge på hytta er noe annet enn å vaske doer, hente syke barn fra skolen midt i arbeidstiden eller å huske å kjøpe mer såpe til vaskemaskinen. Mye tyder også på at de store prosjektene som beskrives også kan komme i konflikt med hverdagslivets mindre storslagne gjøremål. Her er det mulig å se forskjeller i kvinnenens og mennens fortellinger. Kanskje særlig tydelig er dette i fortellingene om barna (Aarseth 2008b). Mødrene er litt mer på det som en av dem betegner som ”ullstrømpenivået” – som innebærer å forstå når det er så vått eller kaldt at barna bør ha på ullsokker når de går på skolen, og som bekymrer seg for hva som kan skje dersom barna ikke har fått ullstrømpene på og det viser seg å bli en kald og våt dag. Kanskje investerer mødrene mer i det Haavind (2006) betegner som den sammenhengende organiseringen, den vedvarende følelsesmessige investeringen hvor hver liten enkelt operasjon henger sammen og er rettet mot å få det til å gli. Én mulighet er at prosjektorganiseringen, slik den her er beskrevet, kan forsterke en arbeidsdeling der han går inn med engasjement og følsomhet i avgrensede og synlige prosjekter mens hun blir sittende med den vedvarende følelsesmessige investeringen i de løpende og mindre synlige oppgavene. En annen mulighet er at prosjektorganiseringen kan åpne for en demokratisering av denne følelsesmessige investeringen. Kan denne refleksive omformingen åpne for at han utvikler den form for ”følelse for det” som gjør at han i større grad ser brødsmulene?

Demokratisering og ny personlig mening

Det er også tegn i intervjufortellingene på at prosjektorganiseringen åpner for en ny tilegnelse av gjøremålenes mening, en tilegnelse som gjør noe både med gjøremålene og med familielivet mer generelt. Blant annet ser det ut til å prosjektorganiseringen kan åpne for en *demokratisering*.

Demokratiseringen skjer ved at den personlige meningen, som for eksempel er forbundet med følelsen for helheten og gleden over puslingen, kort sagt, det emosjonelle som kleber, blir synliggjort og deles på en annen måte. Jan framhever dette når han skal forklare hva som skjer når oppgavene formes som et prosjekt. I prosjektene er de likeverdige, mener han, ”selv om det har vært litt ulikt hvem som gjør hva når man jobber”. At oppgavene er definert som et felles prosjekt innebærer, sier Jan, ”en sånn følelse av at det er noe vi gjør felles, og vi diskuterer oss fram til løsninger og på en måte har en sånn gående ... har det som tema”. Et viktig poeng er at det er gjøremålenes mening – ikke deres fordeling – som er blitt et felles anliggende.

Prosjektorganiseringen ser dermed ut til å bidra til at ”følelsen for helheten” ikke lenger er basert

på en kvinnelig identifisering, men i stedet skapes gjennom et fokus på et felles ”tema” og en følelse av felles *team*-arbeid. Her er det tegn i materialet som tyder på at fellesprosjektene endrer hverdagslivets strev fordi begge deler den samme ”følelsen for det” og dermed kan være sammen om det på en ny måte. Hjemskapingsprosjektene innlemmer hverdagslivets ansvar og plikter i et mer omfattende og samtidig mer forførende oppdrag. Det som kjennetegner fortellingene om de nye fellesprosjektene, er nettopp at det som framstår som en *kvinnelig* ”følelse for det”, i betydningen å være noe kvinner har og menn ikke har, er forsvunnet og erstattet av fortellinger der forpliktelsen overfor familiearbeidet knyttes til en ny betoning av en felles engasjement.

Orienteringen mot felles prosjekter ser altså ut til å bidra til en ny type identifikasjon med husarbeidet hos noen av mennene. Eirik legger for eksempel stor vekt på verdien av det å *gjøre* ting hjemme, og igjen trekkes *team*-arbeidet på jobben inn som et sammenliknende eksempel. Han mener de praktiske tingene hjemme på samme måte som arbeidsoppgavene på jobben blir meningsfulle om man har tid og kan gjøre dem sammen.

Jeg tenker at det å gjøre praktiske ting er veldig bra, du bruker hodet på en annen måte, du kobler ut og du tenker på en annen måte. (...) Og jeg tror også at det er lettere å være sammen om man har litt praktiske ting å være sammen om også.

Den kreative gleden blir derfor i påfallende stor grad knyttet opp mot de daglige oppgavene i hjemmet. Det handler mye om *arbeid*. Også mer traurige oppgaver som klesvask, ser ut til å følge i dragsuget å få et nytt betydingsinnhold. Eirik beskriver for eksempel en mindre glamorøs oppgave som klesvask slik:

Det er klart at akkurat det med å vaske klær, det er ikke spesielt gøy. Det er en viss sånn tilfredsstillelse i at man får alt rent og sortert og rene sokker og underbukser – det er en liten tilfredsstillelse i det faktisk – men det er jo et arbeid som gjentar seg og gjentar seg.

Men jo mer han tenker på det, jo mer meningsfylt fortøner klesvasken seg. Men da må visse kvaliteter være oppfylt:

Jeg tror jo at det er viktig at man får til å organisere det [klesvasken] på en bra måte i et hus, for mange er det med vasken – det er ikke plass til det på en måte i huset. Leilighetene er veldig trange rundt sånne praktiske ting, man prioriterer så veldig stue for eksempel,

men så er det egentlig færre og færre som sitter i den stuen, for man gjør andre ting hjemme, man gjør de praktiske tingene.

En av tingene som er blitt annerledes hos Espen og Inger, er at Espen har fått større forståelse for ”de brødsmulene hver dag”. Dette ” har noen implikasjoner”. Espen forteller blant annet at han nå kan være en ”sur kjerring” som irriterer seg over rot. ”Det har jeg nesten aldri gjort i hele mitt liv, men det har jeg begynt å gjøre etter hvert, det er sånne trekk ved måter å rote på som jeg blir ekstremt irritert over.” Espen er på en annen måte enn tidligere blitt opptatt av hvordan ting gjøres hjemme: ”Jeg ser til min store overraskelse at plutselig er jeg den som er opptatt av om man tar grønnsaksrestene ut av kummen før man spiser middag liksom.” Espen opplever for første gang at han ikke kan slappe av når det ikke er rent rundt ham. Tidligere var dette noe han hørte kvinner snakke om, og han tenkte at ”det må dere jo kunne klare å styre litt, liksom”. Men nå oppdager han at det er noe i det; ”det er en veldig annerledes måte å oppleve den hjemmesituasjonen på”. Det som er blitt annerledes, er Espens opplevelse av gjøremålene hjemme. Dette innebærer også at disse gjøremålene er kilde til lyst og mening på en ny måte. Espen kan fortelle om tilfredsstillelsen av ”å ha bestikkene i orden” og irritasjonen over grønnsaksrestene i kummen. Kanskje kan vi si at han er kommet ned på, eller opp til, alt etter som man ser det, *brødsmulnivået*. Han begynner å få denne følelsen ”for de brødsmulene hver dag” og denne følelsen ser ut til å være en viktig del av det ”emosjonelle som kleber” ved husarbeidet.

Husarbeid i limbo?

I denne artikkelen har jeg diskutert mulighetene for en refleksiv nyorientering av emosjonelle investeringer som har vært, og fortsatt er, knyttet til en kvinnelig hjemskaperfigur. Jeg har argumentert for at en prosjektbasert organisering av hverdagslivets gjøremål kan åpne for en refleksiv omforming av en ”følelse for det” som i utgangspunktet framstår som prerefleksiv og kroppsliggjort. Parene i studien denne artikkelen bygger på befinner seg på et vis i en situasjon der kravet til nyorientering blir akutt. Ikke bare insisterer de på å forsøke å ta like mye ansvar hjemme og investere like mye i jobbene sine; de har også høye ambisjoner for hjem og familie og betrakter det som naturlig å gjøre mye selv. I denne situasjonen blir den kvinnelige ”følelsen for det” ikke en støtpute som hindrer at konfliktene tilspisser seg. Den blir i stedet en form for sand i maskineriet. Denne situasjonen presser fram endringer på en annen måte enn om hun

hadde tilpasset sin yrkesaktivitet eller om de hadde valgt å sette ut mye av familiens oppgaver. Begge disse løsningene er svært nærliggende alternativer for husarbeidets organisering i tiden framover. Den første er allerede svært utbredt og er, som nevnt innledningsvis, muligens inne i en kulturell revitalisering. Mye tyder også på at den andre løsningen er i rask frammarsj, ikke minst på grunn av et globalisert arbeidsmarked med en helt ny tilgang på rimelige husholdstjenester.

For disse parene, som altså foreløpig forsøker å få til både-og, ser husarbeidet ut til å befinne seg i en slags limbosituasjon – i betydningen å befinne seg mellom to tilstander: Det er ikke lenger ivaretatt av en kvinnelig husmor. På den annen side ser dette arbeidet heller ikke ut til å ha fått en ny forankret form. Hvorvidt den prosjektorganiseringen jeg har beskrevet åpner en vei ut av denne limbo-situasjonen ved å danne modell for en ny og mindre kjønnsbasert organisering av husarbeid og hjemskaping er et åpent spørsmål. Det avhenger blant annet av om prosjektorganiseringen bidrar til genereringen av en ny ”følelse for det”. Her står slaget om brødsmulene og ullstrømpene. Det store spørsmålet er om den opplevelsen av ubehag Anders følte når det ble liggende igjen smuler i bilen etter en langtur, begynner å gjøre seg gjeldende også i huset. Som vi så hadde Anders, som fulgte avtalen og ryddet og vasket i stua en gang i uken, hele tiden følelsen av at det var noe mer, noe annet og uuttalt, som skulle til, og dette uuttalte fikk han ikke helt grep på. Mitt forslag er at dette som var utenfor kontrakten var skjult av seiglivede og kjønnsbaserte emosjonelle investeringer. Andre av de mannlige intervjupersonene, som Espen og Eirik, forteller om en begynnende følelse for brødsmulene og sokkesorteringen. Man kan si at de begynner å utvikle det Pierre Bourdieu (Bourdieu og Wacquant 1995) betegner som ”sansen for spillet”, som på en eller annen måte innskriveres i kroppen og slik skaper ”en sånn veldig annerledes måte å oppleve hjemmesituasjonen på”. Spørsmålet er om denne nye måten å oppleve hjemmesituasjonen på nettopp vil ha en tendens til å være forbundet med de store, avgrensede og synlige prosjektene, ”som kan gjøres”, som Espen formulerte det. I så fall kan man også tenke seg en ny omdreining i arbeidsdelingens logikk, der noen står for det synlige og overskridende, mens andre, enten dette er en deltidsarbeidende mor eller en innleid praktikant, står for det det arbeidet som ”gjentar seg og gjentar seg”.

Litteratur:

- Bekkengen, Lisbeth (2002): *Män får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv og familjeliv*. Malmö: Liber.
- Bourdieu, Pierre og Loïc. J. D. Wacquant (1995): *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Det norske samlaget.
- Brandt, Berit og Elin Kvande (1998): "Masculinity and Child Care: The Reconstruction of Fathering", i *Sociological Review*, Vol. 46 (2):293–313.
- Brandt, Berit og Elin Kvande (2003): *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Danielsen, Hilde (2002): *Husmorhistorier. Norske kvinner om menn, barn og arbeid*. Oslo: Spartacus.
- Ellingsæter, Anne Lise (2006): "Nordiske permisjoner for foreldre – et columbi egg?", i *Tidsskrift for velferdsforskning*, Vol. 9:73–87
- Faber, Stine T. (2008). *På jagt efter klasse*. PhD avhandling, Aalborg Universitet.
- Gullestad, Marianne (1984): *Kitchen-Table Society: A Case Study of Family Life and Friendships of Young Working-Class Mothers in Urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Giddens, Anthony (1992): *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Haavind, Hanne (1982): "Makt og kjærlighet i ekteskapet", i Haukaa, Runa, Marit Hoel og Hanne Haavind (red.): *Kvinneforskning, bidrag til samfunnsteori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, Hanne (2006): "Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap", i *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol. 43:683–693.
- Haavind, Hanne (2008): Det tosidige likestillingsprosjektet: Hva er det som skjer og hvordan blir forståelsen formet? *Tidsskrift for kjønnsforskning* nr. 4.
- Halrynjo Sigtona og Selma There Lyng (2010): Fars forkjørsrett – mors vikeplikt? Karriere kjønn og omsorgsansvar i eliteprofesjoner, *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr. 2:249-280.
- Holmberg, Carin (1993): *Det kallas kärlek*. Göteborg: Annama förlag.
- Jensen, Ragnhild Sten (2008): Et slag i luften? Svar til Hanne Haavind. *Tidsskrift for kjønnsforskning* nr. 4.
- Kitterød, Ragni Hege (2000): "Hus- og omsorgsarbeid blant småbarnsforeldre: Størst likedeling blant de høyt utdannede", i *Samfunnspeilet*, nr. 5:34-47. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

- Kitterød, Ragni Hege (2002): "Store endringer i småbarnsforeldres dagligliv", i *Samfunnspeilet*, nr. 4—5:14-22. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Ragni Hege (2005): *Han jobber, hun jobber, de jobber. Arbeidstid blant par av småbarnsforeldre*. Rapport 2005/10. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lilleaas, Ulla-Brit (2003): *Fra en kropp i ustand til kroppen i det moderne*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.
- Lilleaas, Ulla-Brit og Karin Widerberg (2001): *Trøtthetens tid*. Oslo: Pax.
- Magnusson (2005): "Gendering or Equality in the Lives of Nordic Heterosexual Couples with Children: No Well-Paved Avenues Yet", i *Nordic Journal of Women's Studies*, Vol. 13 (3):153–163.
- Magnusson, Eva (2006): *Hon, han och hemmet. Genuspsykologisk perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och kultur.
- Nielsen, Harriet Bjerrum og Monica Rudberg (2006): *Moderne jenter. Tre generasjoner på vei*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skilbrei, M. (2003). *Dette er jo bare en husmorjobb*. NOVA, Rapport 17/03.
- Skjeie, Hege og Mari Teigen (2003): *Menn imellom. Mannsdominans og likestillingspolitikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Smart, C. and B. Shipman (2004). Visions in monochrome: Families, Marriage and the Individualization Thesis. *The British Journal of Sociology* Vol 55 Issue 4.
- Smart, C. (2004): Rethorizing Families, *Sociology* Vol 38(5).
- Solheim, Jorunn, Hanne Heen og Øystein Gullvåg Holter (1986): *Nordsjøliv og hjemmeliv*. AFI-rapport 35. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Stefansen, K. og G. R. Farstad (2008). Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse, *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr. 3.
- Thagaard, Tove (1997): "Gender, Power and Love", i *Acta Sociologica*, Vol. 44 (4):357–376.
- Wærness, Kari (1987): "On the Rationality of Caring", i Sassoon, Anne Showstock (red.): *Women and the State*. London: Unwin Hyman
- Øye, Bjørn-Erik (2006): Tall fra Prognosesenteret gjengitt i *Aftenposten*, 18. mai 2006.
- Aarseth, Helene (2009) : From Modernized Masculinity to Degendered Lifestyle Projects. Changes in Men's Narratives on Domestic Participation 1990-2005. *Men and Masculinities*, Vol 11, no 4.
- Aarseth, Helene (2008a): Fortellinger om kjønn makt og kjærlighet. Svar til Hanne Haavind. *Tidsskrift for kjønnsforskning* nr. 4.

Aarseth, Helene (2008b): Samstemt selvskapning: Nye fedre i ny økonomi. *Tidskrift for kjønnsforskning* nr. 2. Oslo: Universitetsforlaget.